

แนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม
ในจังหวัดลพบุรี

A Temple Development Guideline to be Learning Center In
Religious, Arts and Culture In Lopburi Province

Received: April 06, 2020
Revised: May 22, 2020
Accepted: May 25, 2020

พระครูจริยาภิราม อคฺคจิตโต (รัศมี)¹
Phrakrujariyapiram (Ratsamee)
(meennayha@gmail.com)

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดลพบุรี มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดลพบุรี เพื่อศึกษากระบวนการในการบริหารจัดการ แหล่งเรียนรู้ภายในวัดตามหลักพุทธจิตวิทยา และเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาแหล่ง เรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมสำหรับวัดในจังหวัดลพบุรี โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดที่มีแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของวัดใน จังหวัดลพบุรี จำนวน 5 รูป โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ประเด็นที่สัมภาษณ์เกี่ยวกับ แนวทางการจัดการความรู้ของแหล่งเรียนรู้ ในเรื่องการแสวงหาความรู้ การสร้างองค์ ความรู้ การเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ การเผยแพร่ความรู้ และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

ผลการวิจัยพบว่า

1. แหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดลพบุรี มีความ พร้อมที่จะพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ เพราะสามารถศึกษางานศิลปะประเภทต่าง ๆ ทั้งใน ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ผ่านงานพุทธศิลป์ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริม การเผยแผ่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา และสามารถศึกษาหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาจากการประกอบพิธีกรรม ทำบุญตามประเพณี หรือปฏิบัติกิจกรรมที่ เกี่ยวเนื่องกับหลักปฏิบัติ ได้แก่ รักษาศีล สวดมนต์ และนั่งสมาธิ

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

2. กระบวนการในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในวัดตามหลักพุทธจิตวิทยา การแสวงหาความรู้ และการสร้างองค์ความรู้ แต่ละวัดรู้ว่าจุดเด่นของวัดตนเองมีอะไรบ้างที่เป็นแหล่งเรียนรู้ และสามารถจัดลำดับความสำคัญของความรู้เหล่านั้นได้ การจัดการเรียนรู้พบว่า ทุกวัดยังไม่มีการวางโครงสร้างความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเก็บความรู้อย่างเป็นระบบในอนาคต การจัดกิจกรรม พบว่ารูปแบบการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่ทุกวัดมีเหมือนกันคือ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติ วัดจึงควรจัดกิจกรรมให้หลากหลาย ต้องคำนึงถึงวัยและความแตกต่างระหว่างบุคคล การประเมินผล พบว่ากระบวนการในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในวัดทั้ง 5 แห่ง ไม่มีการจัดทำแผนการดำเนินงานอย่างชัดเจน ไม่มีการประเมินผล จึงไม่สามารถที่จะนำผลการประเมินและข้อเสนอแนะมาใช้ในการวางแผนพัฒนาต่อไปได้

3. แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมสำหรับวัดในจังหวัดลพบุรี ให้บรรลุจุดมุ่งหมายได้นั้น วัดควรเริ่มต้นจากการพัฒนาบุคลากรของวัดให้มีคุณภาพในทุก ๆ ด้านให้มีความรู้ที่ถูกต้องและทันสมัย สามารถพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ในวัดให้ดำเนินการได้อย่างแพร่หลาย ควรพัฒนาและปรับปรุงศาสนสถานต่าง ๆ ให้สะอาดสวยงาม ควรจัดเก็บศาสนวัตถุ แยกไว้อย่างชัดเจนเป็นหมวดหมู่ในรูปของพิพิธภัณฑ์ ควรปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดให้มีความสะอาดร่มรื่น และปลอดภัย ควรจัดทำเอกสารขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากส่วนราชการของจังหวัด หรือองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ถ้าส่วนราชการไม่มีงบประมาณในการสนับสนุนก็ขอความร่วมมือให้ส่งบุคลากรเพื่อเป็นวิทยากรให้ความรู้กับบุคลากรของวัด ควรมีการสร้างกิจกรรมที่ทำให้คนในชุมชนหันมามีส่วนร่วมมากขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันระหว่างวัด บ้าน โรงเรียน

คำสำคัญ: การพัฒนาแหล่งเรียนรู้, ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม,วัดในเขตจังหวัดลพบุรี

Abstract

The research study on Guidelines for developing temples to be learning centers on religion, art and culture in Lopburi Province It aims to study religious learning resources. Arts and culture of temples in Lopburi Province to study the process of management of learning resources within the temple according to Buddhist psychology. and to propose guidelines for the

development of religious learning resources Arts and culture for temples in Lopburi Province by in-depth interview Important information providers include the abbot of the temple with religious learning resources. Art and culture of temples in Lopburi Province, 5 images using a specific selection method. Issues interviewed about the approach to knowledge management of learning resources. In the pursuit of knowledge knowledge building access to learning resources knowledge dissemination and applying knowledge to the benefit.

The findings were:

1. The learning sources in religious, arts, and culture in Lopburi province were ready to be developed into the learning source because it was able to study the different types of arts either in architecture or painting through the Buddhist arts which were developed to promote, distribute, and practice the Buddhist way. Also it was able to study the principle of dhamma teachings in Buddhism from the ritual performance, meritorious conduct, or activities relating to the practice such as morality preservation, chanting, and meditation.

2. The administration process for learning sources in the temples by way of Buddhist psychology was to search the knowledge and to build the new body of knowledge. Each temple had its own uniqueness which was the learning source and also was able to prioritize the importance of that learning source. The management of learning was found that every temple was still in need of the knowledge structure in order to prepare for the knowledge management in systematical procedure in the future. For the activity arrangement, it was found that the model of learning activity that all temples were resembled was the activity regarding the principle of practice. In a sense, the temple should offer variety of activities by considering the difference of age and individuality. From the evaluation, it was found that the administration process for learning source in the 5 temples had no clear work process planning and evaluation. So it was unable to bring the results of evaluation and suggestion as the planning for further development.

3. The guidelines for developing the learning sources in religious, arts, and culture in Lopburi province in order to achieve the aim, the temple should start at the personnel development in temple to become qualified in all aspects with the correct knowledge and modernization. In order to be able to develop activities in a temple to spread throughout, it should develop and improve religious places to be clean, beautiful as well as collect all the religious items into separated areas according to categories in the museum. Inside the temple, there should be an environmental improvement to be clean, greenery, and safe. There also should proceed with the document to receive support from the provincial budget or the local administrative division. If the public sector did not have the budget to support, then there should be a cooperation to send the personnel to act as facilitators to give knowledge to the temple personnel. There should be activity building which would get more involvement from the community as to create the benefits among temple, household, and school.

Keywords: Development of Learning Resources, Religion, Culture, Temples in Lopburi Province

บทนำ

วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งที่รวบรวมงานศิลปะวิทยาการ และความรู้มากมายหลายสาขา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมที่ทรงคุณค่า เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ จิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งงานศิลปกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า และเป็นเสมือนเอกลักษณ์ของความ เป็นชาติไทย ปัจจุบันวัดมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม คือการเป็นแหล่งท่องเที่ยว ประเภทศาสนสถานที่สำคัญ เพราะภายในวัดประกอบไปด้วยศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นอารยธรรม และความเจริญของชาติ อันเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สามารถเข้าไปศึกษาได้มากขึ้นกว่าเดิม ย้อนกลับไปได้ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งการเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชน และการตั้งถิ่น

ฐานของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2543, น. 83-84) ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของประเทศไทย เป็นภูมิปัญญาอันสูงส่ง และล้ำค่าของบรรพบุรุษไทย ที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาจากยุคสู่ยุค เป็นสิ่งที่ควรอนุรักษ์ สืบทอด และพัฒนาต่อยอดให้คงความมีชีวิต ต่อไปในอนาคต ภูมิปัญญาไทยเป็นนโยบายที่รัฐให้การส่งเสริม และสนับสนุน

วัดส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในชุมชนเป็นศูนย์รวมของคนในท้องถิ่น และเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมของชุมชน ทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักในการฝึกอบรมพระสงฆ์ที่จะสืบทอดพระศาสนา การบริหารวัดเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสซึ่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 บัญญัติไว้ว่าเจ้าอาวาสมีอำนาจการบริหารวัดตามกฎหมาย การพัฒนาวัดในปัจจุบัน โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ และบริหารจัดการ เมื่อก่อนจะเห็นได้ว่าวัดนั้นมีบทบาทต่อสังคมแทบทุกด้าน แต่ในปัจจุบันนี้บทบาทของวัดเริ่มจะลดน้อยลงจากสังคมไทยเนื่องจากสังคมไทยกำลังได้รับอิทธิพลจากความเจริญสมัยใหม่แบบตะวันตกมาเป็นวิถีชีวิต การพัฒนาวัดจะต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ สร้างกลยุทธ์การบริหารสมัยใหม่ เพื่อสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่ได้ใส่ใจ และเข้ามาศึกษาเรียนรู้ โดยเฉพาะการจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และจัดการให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องอาศัยศักยภาพของวัด และบุคลากรภายในวัด รวมถึงศรัทธาความเลื่อมใสของชุมชน จึงจะทำให้การพัฒนาวัดได้รับการยอมรับจากสังคม (พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์, 2559) นักท่องเที่ยวจากทั่วโลกเดินทางมาประเทศไทยโดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งคือ มาศึกษาพุทธศาสนา เทียวชมศิลปวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมในวัดจึงเป็นจุดดึงดูดสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทย และสร้างค่านิยมในการศึกษาพระพุทธศาสนา ซึ่งการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้จึงเท่ากับเป็นการเผยแผ่คุณูปการแห่งพระพุทธศาสนาไปด้วยในตัว

การกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ และทำนุบำรุงรักษาศาสนสถานจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ปกครองศาสนสถาน และผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการ ซึ่งต้องตระหนัก และเกิดความรู้ความเข้าใจในคุณค่าของศาสนสถานที่บริหารจัดการอยู่เป็นเบื้องต้น จากนั้นจึงเป็นความเข้าใจในบริบทแวดล้อม เพื่อให้

สามารถพิจารณาถึงความเหมาะสมในการบูรณปฏิสังขรณ์ และดูแลรักษาศาสนสถานอย่างเหมาะสม โดยต้องอาศัยองค์ความรู้ทางวิชาการเพื่อให้การอนุรักษ์สามารถยังผลสัมฤทธิ์ได้ การเลือกสรรวัสดุให้เหมาะสมกับการใช้งาน ลักษณะการเสื่อมของอาคาร และขั้นตอนการดูแลรักษา รวมถึงการบังคับใช้กฎหมาย หรือระเบียบข้อบังคับในการซ่อมแซมศาสนสถาน ซึ่งจะจำเป็นต้องผสมผสานกับองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร และพัฒนาศักยภาพเชิงท่องเที่ยวของศาสนสถาน อันจะยังผลให้เกิดความยั่งยืนในการดูแลรักษาศาสนสถานให้มีความงดงามสืบต่อไป (สำนักงานทรัพยากรส่วนพระมหากษัตริย์, 2559)

จากการที่ลพบุรีเป็นเมืองสำคัญในอดีต ทำให้ลพบุรีมีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ล้ำค่าที่เกี่ยวกับเหตุการณ์หรือยุคสมัยต่าง ๆ ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเป็นอันมาก ตลอดจนมีตำนานที่เป็นเรื่องเล่าขานสืบต่อกันมาอีกหลายเรื่อง นอกจากนั้นยังได้รับการพัฒนาจนเป็นเมืองที่มีความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม การศึกษา และการทหาร ลพบุรีในปัจจุบันจึงเป็นเมืองหนึ่ง หรือจังหวัดหนึ่งในภาคกลางของประเทศไทยที่มีความสำคัญ ควรค่าแก่การศึกษา ทั้งในด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา บางแห่งมีลักษณะ และ ความสำคัญที่ควรเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน (เพลินพิศ สมสกุล, 2559)

วัดที่มีการบริหารจัดการที่ดี มีสถานที่เอื้อต่อการพัฒนาจึงเป็นสถานที่ที่เหมาะสม สำหรับศึกษาหาความรู้ได้หลากหลายรูปแบบ นอกจากการเป็นที่พึ่งทางจิตใจของ ประชาชน เป็นศูนย์รวมของชุมชน และเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้แล้ว วัดยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะวัดในจังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นวัดที่มีความพร้อม ทางด้านทุนทางสังคม ทั้งในด้านสถานที่ตั้งที่สงบร่มรื่น ศาสนสถานที่มีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ และศิลปกรรมจากภูมิปัญญาชั้นเลิศแต่การจัดการความรู้ และการเรียนรู้ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในวัดต่าง ๆ ยังไม่ได้รับการจัดเป็น องค์ความรู้ให้เกิดการเรียนรู้ที่เต็มคุณค่าอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรศึกษาแนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดลพบุรี โดย ศึกษาวิธีการจัดแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา และศิลปวัฒนธรรมในวัดให้สมคุณค่าแห่ง องค์ความรู้ที่มีอยู่ เพื่อเสนอแนวทางให้วัดต่าง ๆ สามารถนำไปเป็นตัวแบบในการจัดการ เรื่องนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดลพบุรี
2. เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ ในวัดตามหลักพุทธ

จิตวิทยา

3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดลพบุรี

ผลการวิจัย

แหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดลพบุรีประกอบด้วย วัดโล้ว ตำบลเขาสมอคอน อำเภอท่าวุ้ง มีพุทธศิลปะ/สถาปัตยกรรม เหมาะสมกับการเป็น แหล่งเรียนรู้ ได้แก่ พระศรีอารย์พระศรีอารียเมตไตร หรือพระศรีอารีย์ เป็นปูชนียวัตถุสำคัญของวัดโล้ว พระประธานของวัดเป็นพระปางสมาธิในซุ้มเรือนแก้วคล้ายพระพุทธรูปชินราช ศิลปะอุทโธงสังเกตได้จากพระพักตร์เป็นรูปไข่ และลายปูนปั้นประดับอยู่ที่ผนังนอกวิหาร ทั้งด้านหน้า และด้านหลัง และมุขตอนในวิหาร เป็นลายปูนปั้นเต็มพื้นผนัง มีความงดงาม และสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ที่ผนังด้านหน้าเป็นเรื่องพุทธประวัติ และทศชาติชาดก โดย ทางวัดได้จัดให้มีงานประเพณีชักพระศรีอารียเมตไตร ปีละ 2 ครั้ง ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 และวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 นอกจากนี้ยังงานเทศน์มหาชาติ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 มีงานประเพณีกวนข้าวทิพย์ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ซึ่งเป็นประเพณีที่ทำสืบเนื่องกันมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และมีงานเทศน์มหาชาติ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 วัดห้วยแก้ว ตำบลมหาสอน อำเภอบ้านหมี่ มีสถาปัตยกรรม/การเผยแพร่พระพุทธศาสนา เหมาะสมกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ เจดีย์ทรงสุโขทัยกลางสระน้ำ ซึ่งด้านในสร้างด้วยหินหยกแบบ พม่า มีการสวดมนต์ในเจดีย์ทุกวัน โดยมีพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมสวดมนต์เป็นจำนวนมาก และมีงานประเพณีกวนข้าวทิพย์ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ซึ่งเป็นประเพณีที่ทำสืบเนื่องกัน มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีงานเทศน์มหาชาติ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 วัดกำแพง ตำบลบ้านชี อำเภอบ้านหมี่ มีวัดถุ่มงคล/สถาปัตยกรรม/ศูนย์ชุมชน เหมาะสมกับการเป็น แหล่งเรียนรู้ ได้แก่ ความสวยงามของจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถซึ่งประกอบด้วย ภาพที่เกี่ยวกับพระพุทธประวัติ ภาพเกี่ยวกับนรกและสวรรค์ บริเวณภายนอกพระอุโบสถ

ยังมีมณฑป กุฏิเรือนไทยที่งดงาม เนื่องจากอาณาเขตของวัดด้านหนึ่งติดกับลำน้ำบางขาม ทางวัดร่วมกับชุมชนจัดตลาดริมน้ำเพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของชาวบ้าน มีการเลี้ยงปลาหลายสายพันธุ์เพื่อให้ผู้สนใจได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ นอกจากนั้นวัดกำแพงยังมีวัดมุงคลที่มีชื่อเสียงควรค่าแก่การศึกษาคือ พระรอดละโว้ซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป มีงานประเพณีปิดทองพระรอดละโว้ ในวันที่ 13-15 เมษายน ของทุกปี มีประเพณีบวชนกขัมมะในช่วงเดือน 7 งานเทศน์มหาชาติ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 วัดเกริ่นกฐิน ตำบลบ้านชี อำเภอบ้านหมี่ มีวัดมุงคล/สถาปัตยกรรม/ภูมิทัศน์ เหมาะสมกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ วัดมุงคลของอดีตท่านเจ้าอาวาสซึ่งเป็นพระเกจิอาจารย์ชื่อดังคือพระครูวิมลสมณวัตร (เพี้ยน อคฺคธมฺโม) วิหารหลวงพ่อบาน เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของวัดคือ หลวงพ่อบาน ซึ่งเป็นวิหารแก้วที่มีความวิจิตรสวยงามมาก พระอุโบสถ ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สวยงาม เจดียสำหรับไว้ประดิษฐาน พระบรมสารีริกธาตุ ที่สมเด็จพระสังฆราชประทานให้ไว้ เป็นวิหารที่สวยงามมีการประดับตกแต่งทั้งภายใน และภายนอกอย่างงดงาม มีการยกฉัตรทองคำอีกด้วย อีกทั้งภูมิทัศน์ภายในวัดสงบร่มรื่นเป็นระเบียบ มีการจัดสวนไว้อย่างสวยงาม ปลูกดอกไม้ไม้ประดับซึ่งมีไม้พันธุ์ต่าง ๆ ให้ผู้สนใจได้ศึกษา มีงานประเพณีปิดทองหลวงพ่อบาน ในวันที่ 13-14 เมษายน ของทุกปี วัดคู้ท่าเลา ตำบลบางพิง อำเภอบ้านหมี่ มีสถาปัตยกรรม/ศูนย์ชุมชน เหมาะสมกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ ความสวยงามของรูปปูนปั้นเรื่องรามเกียรติ์ ประกอบด้วยพระพรหม ท้าววิรูปักษ์ ประตูล้อมทางเข้าวัดรูปนุมาไนให้ศึกษา เนื่องจากอาณาเขตของวัดด้านหนึ่งติดกับลำน้ำบางขาม ทางวัดร่วมกับชุมชนจัดตลาดริมน้ำส่งเสริมอาชีพผลิตภัณฑ์พื้นบ้านของคนในชุมชน เพื่อให้ผู้สนใจได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ และมีงานประเพณีชักพระหลวงพ่อพะชร ในวันที่ 13 เมษายน งานประเพณีแข่งเรือในวันที่ 14 เมษายน และมีงานประเพณีลอยกระทง ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12

กระบวนการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ ในวัดตามหลักพุทธจิตวิทยา ประกอบด้วยวัดไธย ตำบลเขาสมอคอน อำเภอกำแพง มีวิธีการบริหารจัดการวัดที่จะใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ที่มีอยู่ในวัดโดยใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 บริหารโดยการแบ่งภาระงานตามความรู้ ความสามารถ วัดห้วยแก้ว ตำบลมหาสอน อำเภอบ้านหมี่ มีวิธีการบริหารจัดการวัดที่จะใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ที่มีอยู่ในวัดโดยพัฒนาวัดในด้านวัตถุทุก

อย่างไม่เฉพาะแต่ศาสนสถานเท่านั้น หากรวมไปถึงการทำวัดให้สะอาด รมรื่น สะดวกสบาย การทำถนน ทางเดินในวัด และการตกแต่งวัดให้ดูสวยงามให้สบายตาแก่ผู้พบเห็น มุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การสวดมนต์ การเทศนา การปาฐกถา หลักธรรมในการบริหารจัดการ ได้แก่ พรหมวิหาร 4 ช่วยจัดหางานให้ จัดโรงทานอาหารฟรีให้ และให้กำลังใจในการต่อสู้ชีวิต วัดกำแพง ตำบลบ้านชี อำเภอบ้านหมี่ มีวิธีการบริหารจัดการวัดที่จะใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ที่มีอยู่ในวัดโดยเน้นความสัมพันธ์ที่ดีของบุคลากร และยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน ใช้หลักความเมตตาปราณี ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีการช่วยเหลือคนตกงานด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่ดูถูกซ้ำเติมกัน มีการวางแผนแต่งตั้งคณะกรรมการการทำงานประกอบด้วยบุคลากรภายในวัด และชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด วัดเกริ่นกฐิน ตำบลบ้านชี อำเภอบ้านหมี่ มีวิธีการบริหารจัดการวัดที่จะใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ที่มีอยู่ในวัดโดยมีการแบ่งภาระหน้าที่ในการดูแลรักษาความสะอาดความเรียบร้อยภายในวัด ใช้หลักธรรมกัลยาณมิตร เน้นความสัมพันธ์ที่ดีของบุคลากร และยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีการช่วยเหลือผู้ที่ตกงานด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่ดูถูกซ้ำเติมกัน วัดคู้งท่าเลา ตำบลบางพิง อำเภอบ้านหมี่ มีวิธีการบริหารจัดการวัดที่จะใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ที่มีอยู่ในวัดโดยใช้หลักความสามัคคี การพึ่งพาอาศัยกันของวัดกับชุมชนในอันที่จะพร้อมใจกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันให้ชาวบ้านได้อยู่ดีกินดี ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของวัดใน จังหวัดลพบุรีวัดไธส ตำบลเขาสมอคอน อำเภอบางบาล ปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ สามารถนำวิทยาการสมัยใหม่มาใช้จัดการ หรือบริหารกิจการภายในวัด แนวทางปฏิบัติต้องส่งเสริมพัฒนาความรู้ของบุคลากรทางศาสนา คือ พระภิกษุสามเณร ชีอุบาสก อุบาสิกาให้มีความรู้ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่แหล่งเรียนรู้ วัดห้วยแก้ว ตำบลมหาสอน อำเภอบ้านหมี่ ปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ การขาดงบประมาณในการดำเนินการบริหารจัดการ โดยเฉพาะค่าตอบแทนบุคลากรที่เข้ามาปฏิบัติงานประจำ บุคลากรที่เป็นจิตอาสาจะมาเป็นครั้งคราว แต่การจะพัฒนาวัดให้มีประสิทธิภาพต้องอาศัยบุคลากรที่ปฏิบัติงานประจำ แนวทางปฏิบัติต้องประชุมวางแผน

ตามนโยบายของวัด ร่วมกันหลายฝ่าย เช่น ภาครัฐ วัฒนธรรมจังหวัด อบจ. อบต. ฝ่ายสงฆ์ ฝ่ายฆราวาส หัวหน้าชุมชน และตัวแทนชุมชน วัดกำแพง ตำบลบ้านชี อำเภอบ้านหมี่ ปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ การขาดงบประมาณในการดำเนินการบริหารจัดการ โดยเฉพาะค่าตอบแทนบุคลากรที่เข้ามาปฏิบัติงานประจำ ได้แก่ พนักงานทำความสะอาด โฆษกประชาสัมพันธ์ เพราะการทำความสะอาดพื้นที่ภายในวัดซึ่งมีบริเวณกว้างขวางต้องทำทุกวัน โฆษกก็ต้องมีการประชาสัมพันธ์ทุกวัน บุคลากรที่เป็นจิตอาสาจะมาเป็นครั้งคราว การจะพัฒนาวัดต้องอาศัยบุคลากรเหล่านี้ แนวทางปฏิบัติต้องจัดสรรเงินรายได้จากผู้มีจิตศรัทธาซึ่งมีจำนวนไม่มากเป็นสินน้ำใจ วัดเกริ่นกฐิน ตำบลบ้านชี อำเภอบ้านหมี่ ปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ งบประมาณในการดำเนินการบริหารจัดการ ความรู้ในการบริหารจัดการ งบประมาณ แนวทางปฏิบัติส่วนราชการต้องลงมาวางนโยบายในการจัดทำโครงการต่าง ๆ พร้อมจัดสรรงบประมาณ วัดคู้้งท่าเลา ตำบลบางพิง อำเภอบ้านหมี่ ปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ งบประมาณในการดำเนินการบริหารจัดการ บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ ในการเป็นมัคคุเทศก์ ในการใช้ภาษาต่างประเทศ มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ แนวทางปฏิบัติต้องส่งเสริมพัฒนาความรู้ของบุคลากรทางศาสนา คือ พระภิกษุสามเณร ชีอุบาสก อุบาสิกาให้มีความรู้ทางด้านภาษาต่างประเทศ และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่แหล่งเรียนรู้

สรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผลการวิจัย

ประเด็นแรก แหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดลพบุรี แยกตามบริบท คือ ศาสนา/ศิลปะ/วัฒนธรรม

ด้านศาสนา วัดทุกวัดจะมีประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ดังนั้นแหล่งเรียนรู้ในแต่ละวัดจึงมีลักษณะโดดเด่นแตกต่างกัน วัดโล้ว อำเภอบ้านหมี่ มีพระศรีอารียเมตไตร หรือ หลวงพ่อพระศรีอารีย ซึ่งมีความเป็นมาที่น่าสนใจ ชาวบ้านนับถือกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณ นอกจากนี้ยังมีพระประธานเป็นพระปางสมาธิในซุ้มเรือนแก้วคล้ายพุทธชินราช วัดกำแพง อำเภอบ้านหมี่ มีวัดถุมงคลที่มีชื่อเสียงกิตติศัพท์ ความศักดิ์สิทธิ์คือ พระรอดละโว้ วัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ ก็มีวัดถุมงคลของพระเกจิอาจารย์ชื่อดัง พระครูวิมลสมณวัตร

(เพี้ยน อัครมโม) ซึ่งเมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงวัดก็ต้องการที่จะเข้าไปกราบสักการะพระพุทธรูปเป็นสิ่งแรก รวมถึงเข้าชื่นชมวัดมุงคล สอดคล้องกับที่พระครูวิมลศิลป์กิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะไปกราบสักการะพระพุทธรูปปฏิมากร สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดเป็นอันดับแรกคือ วัดพระแก้ว จะไหว้กราบสักการะขอพรจาก “พระหยกเชียงราย” ก่อน แล้วจึงไปยังสถานที่อื่น ๆ ส่วนวัดพระธาตุผาเงา ก็จะไปกราบสักการะขอพรจาก “หลวงพ่อดาเงา” นั้นน่าจะเกิดจากกิตติศัพท์ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป สถานที่ และชื่อเสียงของพระมหาเถระที่เป็นเจ้าอาวาส หรือเกจิอาจารย์ เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เข้าไปกราบไหว้ขอพร ส่วนวัดห้วยแก้ว อำเภอบ้านหมี่ มีการสวดมนต์ในเจดีย์ทุกวัน โดยมีพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมสวดมนต์เป็นจำนวนมากซึ่งอาจจะเป็นเพราะยุคปัจจุบันสภาพสังคมวนเวียนเปลี่ยนแปลงไปในทุกด้าน ผู้คนจึงหันหน้าเข้าหาวัดเพื่อพัฒนาจิต หาความสงบ เพื่อให้มีสติไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับที่ Breslin & Lewis อ้างในอุไรวรรณ พลจร (อุไรวรรณ พลจร, 2558) กล่าวไว้ว่าบทสวดมนต์ เป็นหลักคำสอนทางพุทธศาสนาซึ่งกล่าวถึงการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ หากผู้สวดมนต์มีความตั้งใจพิจารณาความหมายของการสวดมนต์จนเข้าใจ นำมาเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต จะทำให้ผู้สวดมนต์มีพฤติกรรม และสุขภาพที่เหมาะสม

ด้านศิลปะ วัดแต่ละวัดมีแหล่งเรียนรู้ที่ทรงคุณค่าทางศิลปะเกี่ยวกับศิลปกรรมของโบราณสถาน โบราณวัตถุคล้าย ๆ กัน วัดโล้ว อำเภอน้ำขุ่น นอกจากจะมีพระประธานแบบพุทธชินราช และพระศรีอริยเมตไตรแล้ว ยังมีภาพประติมากรรมบริเวณฝาผนังด้านนอกพระวิหารเป็นรูปปูนปั้นเกี่ยวกับเรื่องพุทธประวัติ และทศชาติชาดก ซึ่งเป็นศิลปกรรมของไทยที่มีความงดงามมาก แสดงให้เห็นถึงความสามารถภูมิปัญญาของคนไทยในเรื่องความประณีต และการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑ์ จัดแสดงโบราณวัตถุให้ชนรุ่นหลังเข้าเยี่ยมชมและศึกษา วัดห้วยแก้ว อำเภอบ้านหมี่ มีสถาปัตยกรรมที่ดึงดูดคือ เจดีย์ทรงสุโขทัยที่ตั้งอยู่กลางสระน้ำ ซึ่งภายในตกแต่งด้วยหินหยกแบบพม่า พุทธศาสนิกชน และนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไปชมความสวยงามของศิลปะ ทำให้ได้รับความรื่นรมย์ด้านสุนทรียภาพ วัดกำแพง อำเภอบ้านหมี่ ภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพุทธประวัติ เกี่ยวกับนรกและสวรรค์ ผู้เข้าชมจะ

ได้รับความรู้เกี่ยวกับกฎแห่งกรรม สัจธรรมแห่งชีวิต บริเวณภายนอกมีพระมณฑปที่งดงาม วัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ ภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายนอกมีวิหาร แก้วซึ่งเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อบาน เจดีย์ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่งดงามมาก ส่วนวัดคู้ท่าเลา อำเภอบ้านหมี่ มีประติมากรรมปูนปั้นตัวละครเรื่องรามเกียรติ์สี่สัณดงาม ซึ่งผู้สนใจและนักเรียนสามารถเข้ามาศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับลักษณะของตัวละครให้เห็นภาพอย่างชัดเจน

ด้านวัฒนธรรม วัดเป็นสถานที่ซึ่งเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของไทย ทุกวัดมีต้นทุนทางวัฒนธรรมสูงมาก มีทั้งประวัติศาสตร์ ความเป็นมา คุณค่าทางศิลปะ จนกระทั่งงานประเพณีของวัดนั้น ๆ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นแหล่งวัฒนธรรมของวัดได้อย่างดี วัดไผ่ อำเภอท่าม่วง มีงานประเพณีชักพระศรีอารียเมตไตร และมิงงานเทศน์มหาชาติ วัดห้วยแก้ว อำเภอบ้านหมี่ มีงานประเพณีกวนข้าวทิพย์ ซึ่งเป็นประเพณีที่ทำสืบเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และมีงานเทศน์มหาชาติ วัดกำแพง อำเภอบ้านหมี่ มีงานประเพณีปิดทองพระรอดละโว้ ประเพณีบวชนกขัมมะ และมีงานเทศน์มหาชาติ วัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ มีงานประเพณีปิดทองหลวงพ่อบาน วัดคู้ท่าเลา อำเภอบ้านหมี่ มีงานประเพณีชักพระหลวงพ่อเพชร งานประเพณีแข่ง และงานประเพณีลอยกระทง งานประเพณีที่แต่ละวัดจัดขึ้นผู้เข้าชมจะได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์ เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่าง ๆ และได้รับความรู้มีความเข้าใจต่อสภาพสังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ สอดคล้องกับที่พระครูสังฆรักษ์วุฒิพงษ์ วุฒิวิโส และคณะ (พระครูสังฆรักษ์วุฒิพงษ์ วุฒิวิโส และคณะ, 2561) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาวัดในประเทศไทยเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียน พบว่านักท่องเที่ยวมีความต้องการจะไปทำบุญตามประเพณีวัดและท้องถิ่นใดนั้น วัดอุประสงค์ในการทำบุญของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัดอุประสงค์ของประเพณีบุญนั้นสอดคล้องกัน และมีรูปแบบของพิธีกรรมที่น่าสนใจ

จากการศึกษาสรุปได้ว่าแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดลพบุรี มีความพร้อมที่จะพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ เพราะสามารถศึกษางานศิลปะประเภทต่าง ๆ ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ผ่านงานพุทธศิลป์ ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา และสามารถศึกษา

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจากการประกอบพิธีกรรม ทำบุญตามประเพณี หรือปฏิบัติกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติ ได้แก่ รักษาศีล สวดมนต์ และนั่งสมาธิ

ประเด็นที่สอง กระบวนการในการบริหารการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในวัดตามหลักพุทธจิตวิทยา จะเห็นว่าการจัดความรู้จำเป็นต้องมีการเอื้ออำนวยความสะดวกในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนที่ทำงานด้วยกัน ทั้งที่อยู่ในวัด หรือชุมชนท้องถิ่นเดียวกัน และต่างวัดหรือต่างชุมชนท้องถิ่น ให้ช่วยกันปรับปรุงวิธีทำงานให้ดีขึ้น ประกอบด้วย

การแสวงหาความรู้ และการสร้างองค์ความรู้ พบว่าแต่ละวัดรู้ว่าจุดเด่นของวัดตนเองมีอะไรบ้างที่เป็นแหล่งเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของประวัติศาสตร์ ความเป็นมาเกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และสามารถจัดลำดับความสำคัญของความรู้เหล่านั้นได้ สอดคล้องกับพระครูวิสุทธิศีลาภิวัฒน์ (พระครูวิสุทธิศีลาภิวัฒน์, 2531, น. 71) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กล่าวว่า ในแต่ละวัดจะต้องมีจุดเด่น และวัดแต่ละวัดต้องรู้จุดเด่นของวัดตนเองเป็นอย่างดี และนำจุดเด่นมาสร้างหรือพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด นอกจากนั้นแต่ละวัดยังสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่วัดยังไม่มี อาจสร้างจากความรู้เดิมที่มีอยู่ เช่น วัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ ต่อยอดการเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนาด้วยการปฏิบัติธรรมให้กับประชาชนโดยการสร้างสถานปฏิบัติธรรม “วิมลธรรมฉัตร” เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวิปัสสนากัมมัฏฐาน หรือการนำความรู้จากภายนอกมาสร้างองค์ความรู้ใหม่ในวัด เช่น วัดกำแพง อำเภอบ้านหมี่ และวัดคู้้งท่าเสา อำเภอบ้านหมี่ ร่วมกับชุมชนจัดตลาดริมน้ำเพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของชุมชน (OTOP) เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับอาหารท้องถิ่น อาหารโบราณ และสิ่งประดิษฐ์ของชาวบ้าน ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ขั้นตอนนี้ประสบความสำเร็จคือ บรรยาการ และวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อให้บุคลากรกระตือรือร้นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อการสร้างความรู้ใหม่ ๆ ตลอดเวลา ซึ่งแต่ละวัดก็ได้้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักพรหมวิหาร 4 หลักกัลยาณมิตร และหลักสามัคคีธรรม มาปรับใช้ในการบริหารการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในวัด

การจัดการเรียนรู้ เมื่อรู้ว่าจุดเด่นของวัดมีอะไรบ้างที่เป็นแหล่งเรียนรู้ วัดต้องจัดความรู้ให้เป็นระบบ เพื่อให้นักท่องเที่ยว หรือเยาวชนสามารถค้นหา และนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในวัดมาใช้ประโยชน์ได้ง่าย และสะดวกรวดเร็ว ซึ่งวิธีการจัดการเรียนรู้จะขึ้นอยู่กับ

ความเหมาะสมของผู้ใช้ความรู้นั้น ๆ สอดคล้องกับความเชื่อของเจอร์โรม บรูเนอร์ (Jerome Bruner) นักจิตวิทยากลุ่มพุทธิปัญญา ซึ่งเขาเชื่อว่ามนุษย์เลือกที่จะรับรู้สิ่งที่ตนเองสนใจ และการเรียนรู้เกิดจากกระบวนการค้นพบด้วยตัวเอง (discovery learning) (กลัณญ เพชรภรณ์, 2560) วัดสามารถจัดการเรียนรู้ได้หลายวิธี ได้แก่ บรรยาย ภาพถ่าย ชมวิดีโอ ตอบข้อซักถาม และสนทนากลุ่ม วัดโลย อำเภอดำรง อำเภอดำรง ถ่ายทอดความรู้โดยใช้บุคลากรในวัดเป็นพระมัคคุเทศก์บรรยายให้ความรู้ เปิดวัดทัศนในส่วนของพิพิธภัณฑ์ให้นักท่องเที่ยว หรือเยาวชนได้รับชม วัดห้วยแก้ว อำเภอบ้านหมี่ ถ่ายทอดความรู้โดยใช้ชาวบ้านเป็นโฆษกบรรยาย วัดกำแพง อำเภอดำรง ไม่มีการจัดการเรียนรู้ที่เป็นระบบเนื่องจากขาดบุคลากร และงบประมาณในการบริหารจัดการ วัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ ถ่ายทอดความรู้โดยใช้สื่อเทคโนโลยี และวัดคิ่งท่าเสา อำเภอบ้านหมี่ ถ่ายทอดความรู้โดยใช้การประชาสัมพันธ์ และใช้สื่อเทคโนโลยี ซึ่งจะเห็นว่าทุกวัดมีช่องทางการเข้าถึงความรู้ที่ต้องการของผู้ใช้ความรู้ไม่หลากหลาย ไม่ครอบคลุม จากการศึกษาพบว่าทุกวัดยังไม่มีมีการวางแผนสร้างความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเก็บความรู้อย่างเป็นระบบในอนาคต เช่น ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT), เว็บไซต์, บอร์ดประชาสัมพันธ์, แผ่นพับ และการจัดทำเอกสารฐานความรู้ เป็นต้น เนื่องจากขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ โดยเฉพาะทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในการเข้ามาปฏิบัติงานประจำ บุคลากรส่วนใหญ่ของวัดเป็นจิตอาสา ดังนั้นปัจจัยที่สำคัญของการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดลพบุรีคือ ขาดคุณภาพของบุคลากรในการบรรยายถ่ายทอดความรู้ บุคลากรที่มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อจัดทำสื่อในการเผยแพร่ความรู้ ซึ่งสืบเนื่องมาจากการขาดงบประมาณในการบริหารจัดการสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาเกริกชัย เรืองไธสง (พระมหาเกริกชัย เรืองไธสง, 2557) เรื่องแนวทางการพัฒนาวัดตามมาตรฐานของสำนักพุทธศาสนาแห่งชาติในจังหวัดนครปฐม พบว่าปัจจัยด้านองค์กรด้านคุณภาพของบุคลากรยังมีความไม่พร้อม ขาดความกระตือรือร้น ขาดระเบียบวินัย ทั้งยังขาดความรับผิดชอบอันเนื่องมาจากองค์กรวัดไม่ใช่เอกชนที่มีการคัดสรรคุณภาพอย่างตรงไปตรงมา ซึ่งสอดคล้องกับที่ธงชัย สันติวงษ์ (ธงชัย สันติวงษ์, 2550) กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องพฤติกรรมองค์กร: การศึกษาการบริหารพฤติกรรมองค์กรเชิงบริหารว่า อุปสรรคอาจบังเกิดมีค่อนข้างมากในหลายด้าน เนื่องมาจากการขาดคุณภาพ

ของบุคลากร ทั้งยังขาดแรงจูงใจ และการขาดงบประมาณที่ต่อเนื่องซึ่งเกิดมาจากงบประมาณ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ด้านงบประมาณของ ประทาน คงฤทธิศึกษากร (ประทาน คงฤทธิศึกษากร, 2529) ที่ว่า งบประมาณเป็นปัจจัยสำคัญของการบริหารเพราะการบริหารมีปัจจัยพื้นฐาน คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และวิธีการจัดการ เมื่อเป็นเช่นนี้เงินหรืองบประมาณจึงเป็นเรื่องที่การบริหารจะขาดเสียมิได้ เพราะงบประมาณเป็นหัวใจสำคัญในการบริหารจัดการ

การจัดกิจกรรม รูปแบบการปฏิบัติต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ วัดสามารถจัดกิจกรรมได้โดยให้สามารถเรียนรู้ได้ง่าย เหมาะสมกับวัย ธรรมชาติของผู้ที่เข้ามาศึกษาหาความรู้ โดยเลือกกิจกรรมศึกษาจากสภาพจริง วิเคราะห์ สภาพจริงในเรื่องของสถาปัตยกรรม และประติมากรรม เลือกกิจกรรมการทดลองวาดภาพ ในเรื่องของจิตรกรรม และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับหลักปฏิบัติ ได้แก่ รักษาศีล สวดมนต์ และนั่งสมาธิ รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ผู้เข้ามาศึกษาจะได้รับผลจากการปฏิบัติ และถ่ายทอดการเรียนรู้ไปสู่สถานการณ์ใหม่ ๆ พร้อมทั้งทำให้เกิดค่านิยมในการเรียนรู้ ส่งเสริมให้เชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งฌอง เพียเจท์ (Jean Piaget) กล่าวไว้ว่า การพัฒนาสติปัญญา และความคิดของมนุษย์จะต้องอาศัยทั้งการจัด รวบรวม และการปรับตัว ซึ่งลักษณะพัฒนาการที่เกิดขึ้นจะดำเนินอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคล โดยมีองค์ประกอบสำคัญที่เสริมพัฒนาการทางสติปัญญา 4 องค์ประกอบ ได้แก่ วุฒิภาวะ ประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม และ กระบวนการพัฒนาสมดุล (กลัณญ์ เพชรภรณ์, 2560) จากการศึกษาพบว่ารูปแบบการจัด กิจกรรมการเรียนรู้ที่ทุกวัดมีเหมือนกันคือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับหลักปฏิบัติ ได้แก่ การจัดปฏิบัติธรรม การจัดสวดมนต์ และกิจกรรมการบวชเนกขัมมะ ซึ่งการจัดกิจกรรม รูปแบบนี้จะมีความเหมาะสมกับช่วงวัยผู้ใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของพระครูสังฆ วัชรวิฑูพงษ์ วุฑฒิวิโส และคณะ (พระครูสังฆวัชรวิฑูพงษ์ วุฑฒิวิโส และคณะ, 2561) ได้ ศึกษาเรื่องการพัฒนาวัดในประเทศไทยเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อาเซียนว่า นักท่องเที่ยวมีความต้องการมาวัดเพื่อการทำวปีสสนากรรมฐาน ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะนักท่องเที่ยวเกือบครึ่งมีอายุอยู่ในช่วงวัยผู้ใหญ่ขึ้นไป แต่เด็กจะไม่สนใจ วัด จึงควรจัดกิจกรรมให้หลากหลายต้องคำนึงถึงวัย และความแตกต่างระหว่างบุคคล เลือก

กิจกรรมที่สร้างประสบการณ์ให้ผู้เข้าศึกษาพึงพอใจ น่าสนใจ ไม่ซ้ำซากมีประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และทำให้ผู้ที่เข้ามาศึกษาในวัดมีเจตคติที่ดีต่อพุทธศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมไทย

การประเมินผล เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหาร (Management Process) ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ คือ (1) การวางแผน (Planning) (2) การดำเนินงานตามแผน (Implementation) และ (3) การประเมินผล (Evaluation) (เกษม ศิริสุขโขดม, 2550) จากการศึกษาพบว่า กระบวนการในการบริหารการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในวัดทั้ง 5 แห่ง ไม่มีการจัดทำแผนการดำเนินงานอย่างชัดเจน ไม่มีการประเมินผล จึงไม่สามารถที่จะนำผลการประเมิน และข้อเสนอแนะมาใช้ในการวางแผนพัฒนาต่อไปได้ ปัญหาเกิดจากการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ ด้านการจัดการองค์ความรู้ การประเมินผลสามารถทำได้หลายวิธี ถ้าผู้สนใจเข้ามาศึกษาภายในวัดจากสภาพจริง สามารถประเมินผลได้ด้วยวิธีตั้งกล้องรับความคิดเห็น นอกจากนั้นในยุคปัจจุบันทุกวัดสามารถถ่ายทอดความรู้ทางสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศผ่านช่องทางแอปพลิเคชัน เพื่อให้ผู้สนใจเข้าศึกษา สามารถประเมินผลได้จากจำนวนที่มีผู้เข้าชมมากดไลค์

จากการศึกษาสรุปได้ว่า กระบวนการในการบริหารการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในวัดตามหลักพุทธจิตวิทยา การแสวงหาความรู้ และการสร้างองค์ความรู้ แต่ละวัดรู้ว่าจุดเด่นของวัดตนเองมีอะไรบ้างที่เป็นแหล่งเรียนรู้ และสามารถจัดลำดับความสำคัญของความรู้เหล่านั้นได้ การจัดการเรียนรู้พบว่า ทุกวัดยังไม่มีมีการวางโครงสร้างความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเก็บความรู้อย่างเป็นระบบในอนาคต การจัดกิจกรรม พบว่ารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ทุกวัดมีเหมือนกันคือ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติ วัดจึงควรจัดกิจกรรมให้หลากหลาย ต้องคำนึงถึงวัยและความแตกต่างระหว่างบุคคล การประเมินผล พบว่า กระบวนการในการบริหารการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในวัดทั้ง 5 แห่ง ไม่มีการจัดทำแผนการดำเนินงานอย่างชัดเจน ไม่มีการประเมินผล จึงไม่สามารถที่จะนำผลการประเมิน และข้อเสนอแนะมาใช้ในการวางแผนพัฒนาต่อไปได้

ประเด็นที่สาม แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สำหรับวัดในจังหวัดลพบุรี การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในวัดจะบรรลุจุดมุ่งหมายได้นั้น วัดควรจะดำเนินการพัฒนาตามแนวทางต่อไปนี้โดยลำดับ

การพัฒนาบุคลากร แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ควรเริ่มต้นจากการพัฒนาบุคลากรของวัดให้มีคุณภาพในทุก ๆ ด้าน จึงควรให้ความรู้แก่บุคลากรในวัดโดยการจัดฝึกอบรม หรือส่งไปศึกษากับหน่วยงานภายนอก ให้มีความรู้ที่ถูกต้อง และทันสมัย สามารถพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ในวัดให้ดำเนินการได้อย่างแพร่หลาย โดยสามารถจัดทำสื่อต่าง ๆ รวมทั้งใช้นวัตกรรมใหม่ ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรดึงคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยจัดตั้งคณะทำงานในรูปคณะกรรมการบริหารซึ่งทำงานร่วมกัน ประกอบด้วย ภาครัฐ วัฒนธรรมจังหวัด อบจ. อบต. ฝ่ายสงฆ์ ฝ่ายฆราวาส หัวหน้าชุมชน และตัวแทนชุมชน เป็นต้น คณะทำงานนี้เพื่อวางแผนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ชัดเจน สำหรับการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความมุ่งหมาย และการเก็บความรู้อย่างเป็นระบบในอนาคต โดยมีการวางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผล เพื่อให้การทำงานทุกขั้นตอน ทุกกิจกรรม เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

การพัฒนาสถานที่ ควรพัฒนา และปรับปรุงศาสนสถานต่าง ๆ เช่น โบสถ์ วิหาร กุฏิ ศาลาการเปรียญ ฯลฯ ให้สวยงาม ประหยัดเรียบง่าย สอดคล้องต่อศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชาติ และท้องถิ่น ควรจัดเก็บศาสนวัตถุ แยกไว้อย่างชัดเจนเป็นหมวดหมู่ในรูปของพิพิธภัณฑ์ และเป็นประโยชน์สูงสุดในแง่การศึกษา

การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ควรปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดให้มีความสะอาดร่มรื่น และปลอดภัยเช่น การปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ ต้นไม้เพื่อให้ความร่มรื่น มีทางเดินเท้า ห้องน้ำสะอาด มีการจัดระเบียบในวัด ป้ายวัด ทางเข้า-ออก ที่จอดรถ มีการจัดทำแผนผังภายในวัดเพื่อให้ผู้เข้าชมและศึกษาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่

การจัดหางบประมาณ จัดทำเอกสารขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากส่วนราชการของจังหวัด หรือองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น จัดสรรงบประมาณสนับสนุนวัดที่ต้องการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยของบประมาณสนับสนุนเฉพาะส่วนของค่าตอบแทนบุคลากรที่ปฏิบัติงานประจำ โดยจัดสรรงบประมาณเฉลี่ยอย่างทั่วถึงทุกวัด เนื่องจากแหล่งเรียนรู้ด้านต่าง ๆ วัดสามารถพัฒนาได้โดยอาศัยเงินจากการทำบุญบริจาคของผู้มาเยี่ยมชม และกิจกรรมงานบุญต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้น ถ้าส่วนราชการไม่มีงบประมาณในการสนับสนุนก็ขอความร่วมมือให้ส่งบุคลากรเพื่อเป็นวิทยากรให้ความรู้กับบุคลากรของวัด

การพัฒนากิจกรรม ควรมีการสร้างกิจกรรมที่ทำให้คนในชุมชนหันมามีส่วนร่วมมากขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันระหว่างวัด บ้าน โรงเรียน เช่น จัดการแสดงพื้นบ้าน หรือการจัดตั้งศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ควรปรับปรุงรูปแบบการประกอบศาสนพิธีให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องสามารถประกอบศาสนพิธีได้ตรงตามพุทธบัญญัติ ประหยัด เรียบง่าย และเป็นประโยชน์ ไม่ก่อให้เกิด ความเสื่อมเสียสุรุ่ยสุร่าย หรือไม่เหมาะสม

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องนี้ ได้องค์ความรู้สำคัญ ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดลพบุรี มีความพร้อมที่จะพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ได้
2. กระบวนการในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในวัดตามหลักพุทธจิตวิทยา การแสวงหาความรู้ และการสร้างองค์ความรู้ แต่ละวัดรู้ว่าจุดเด่นของวัดตนเองมีอะไรบ้างที่เป็นแหล่งเรียนรู้ และสามารถจัดลำดับความสำคัญของความรู้เหล่านั้นได้
3. แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมสำหรับวัดในจังหวัดลพบุรี ให้บรรลุจุดมุ่งหมายได้นั้น วัดควรเริ่มต้นจากการพัฒนาบุคลากรของวัดให้มีคุณภาพในทุก ๆ ด้านให้มีความรู้ที่ถูกต้องและทันสมัย สามารถพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ในวัดให้ดำเนินการได้อย่างแพร่หลาย

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดลพบุรี เพื่อให้วัดอื่น ๆ ได้นำไปใช้ และปรับปรุงให้เหมาะสมกับวัดนั้น ๆ ดังนี้

- 1) วัดในจังหวัดลพบุรีนำผลงานวิจัยไปปรับปรุงพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมภายในวัด ให้นักท่องเที่ยว และเยาวชนผู้เข้าชมเกิดความรู้ ความเข้าใจ ประวัติความเป็นมา ความหมาย คุณค่า และนำประโยชน์ไปประยุกต์ใช้ เกิดสุนทรียภาพ

2) หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน ควรให้ความร่วมมือในการสร้างเครือข่าย จัดสรรงบประมาณ การประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เผยแพร่คุณค่าประโยชน์ของพระพุทธศาสนา ตลอดจนจนถึงการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมภูมิปัญญาชาวบ้าน และสิ่งประดิษฐ์ของไทย เพื่อให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธศาสนา และเชิงศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้อย่างมีคุณค่า

3) วัดต่าง ๆ สามารถนำไปปรับปรุงพัฒนารูปแบบการจัดสภาพภายในวัด ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และต่อยอดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา และเชิงศิลปวัฒนธรรมได้ตามศักยภาพ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลไม่มีการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มอื่น ดังนั้นเพื่อความละเอียดของการศึกษา หากมีผู้สนใจแนะนำให้ศึกษาเพิ่มเติมต่อยอดในเรื่องต่อไปนี้

1. แนวทางทางการพัฒนาวัดในประเทศไทยให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม
2. การพัฒนาวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ตามหลักนโยบายไทยแลนด์ 4.0

รายการอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2543). วัดพัฒนา 43. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- เกษม ศิริสุขโชดม. (2550). การประเมินผลโครงการ. กรุงเทพฯ : ศูนย์ประเมินผลสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2550). พฤติกรรมองค์กร: การศึกษาการบริหารพฤติกรรมองค์กรเชิงบริหาร (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ประทาน คงฤทธิศึกษากร. (2529). การบริหารและการจัดระเบียบบริหารราชการไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

- พระครูวิสุทธิศีลาวิวัฒน์. (2558). รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*, 1(2), 71.
- พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์. (2559). การพัฒนาวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*. 1(1), 117.
- พระครูสังฆรักษ์วุฒิพงษ์ วุฒิวิโส, อินตา ศิริวรรณ, สีน งามประโคน และวีระ สุภะ. (2561). การพัฒนาวัด ในประเทศไทยเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(4), 1602.
- พระมหาเกริกชัย เรืองไธสง. (2557). แนวทางการพัฒนาวัดตามมาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในจังหวัดนครปฐม (ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร. นครปฐม.
- เพลินพิศ สมสกุล. (2559). การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ประเภทพิพิธภัณฑ์และวัด: กรณีศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี. *วารสารกระแสวัฒนธรรม*. 17(32), 34-35.
- สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. (2559). *คู่มือการดูแลรักษาสถาบัน (ฉบับปรับปรุง 2559)*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2562). *ความมุ่งหมาย และคำอธิบายประกอบ รายนามตราของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560*. กรุงเทพฯ : สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- อุไรวรรณ พลจร. (2558). ผลของการสวดมนต์แบบพุทธต่อความวิตกกังวลของผู้ป่วยมะเร็งโลหิตวิทยาที่ได้รับเคมีบำบัด (วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, การพยาบาลผู้ใหญ่). บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. สงขลา.